

LEEN VERVAEKE

De Jasmijnrevolutie

MEULENHOF

Inhoud

Inleiding	7
‘Vandaag ga ik demonstreren’	13
‘We hebben ons feest nog niet kunnen vieren’	43
Dood van een straatverkoper, geboorte van een revolutie	61
Even geduld, hier is de democratie in wording	85
Wil de echte revolutionair nu opstaan?	115
‘Voor ons is er niets veranderd’	141
Islamisten winnen democratisch	167
Epiloog: Arabische lente of herfst?	195
Glossarium	201

Inleiding

Op woensdag 12 januari 2011 fietste ik 's ochtends naar de *Volkskrant*-redactie in Amsterdam met een routineus dagje voor ogen. Ik was al een eind gevorderd met een artikel over Bosnië, dat wilde ik die dag maar eens afwerken. Het liep enigszins anders: vier uur later was ik onderweg naar Tunesië, waar in de hoofdstad enorme rellen waren uitgebroken en waar president Ben Ali zijn grip op de situatie kwijt leek te zijn.

Zoals de Jasmijnrevolutie heel Tunesië in recordtempo op zijn kop zette, haalde ze ook mijn leven in recordtempo overhoop. Ik was in die tijd de Balkanspecialist van de buitenlandredactie van *de Volkskrant*. Ik volgde het proces tegen Radovan Karadzic, de etnische spanningen in Kosovo en Bosnië, en de blijvende naweeën van de bloedige Balkanoorlog.

Maar nu waren alle ogen gericht op Tunesië, waar al een paar weken onrust woedde en waar de situatie uit de hand leek te lopen. Daar moest stante pede een *Volkskrant*-verslaggever heen, maar de nieuwe correspondent in het Midden-Oosten moest nog aantreden en de Midden-Oostenspecialist op de buitenlandredactie had net vrij. Door een samenloop van omstandigheden

kwam de hoofdredactie bij mij terecht. Met een dikke stapel achtergrondinformatie en een lijstje haastig bijeengesprokkelde telefoonnummers nam ik die middag het vliegtuig naar Tunis.

Het was een reis vol nieuwe ervaringen. Diezelfde avond strandde mijn vliegtuig op de luchthaven van Parijs vanwege een inderhaast ingestelde avondklok in Tunesië. Toen ik donderdagochtend alsnog aankwam, moest ik tegen de douane liegen over mijn beroep om het land binnen te kunnen komen. En eenmaal op pad in Tunis moest ik opletten voor politieagenten in burger, voor traangasgranaten en nog wat later voor verdwaalde kogels.

Maar ik vond het fantastisch. In plaats van de naweën van de geschiedenis te beschrijven, deed ik nu verslag van de geschiedenis zelf.

Een journalist moet af en toe wat geluk hebben, en dat had ik die eerste week veelvuldig. Ik kwam net op het goede moment aan, een dag voor de val van president Ben Ali. Mijn hotel, min of meer bij toeval gekozen, bleek in deze woelige dagen ideaal gelegen. En mijn belangrijkste moment van geluk: ik miste op het nippertje een hevige schietpartij.

In die week werd ik verliefd op Tunesië. Moeilijk was dat niet: in deze unieke omstandigheden liepen de straten van Tunis vol inspirerende, bevlogen mensen die bereid waren hun eigen leven in de waagschaal te stellen voor een betere toekomst voor hun land. Het waren mensen die 23 jaar lang tegen grenzen en beperkingen waren aangelopen, en die nu voor het eerst in hun leven hun ketenen afwierpen. De revolutie haalde in velen het beste naar boven.

Maar ook los van de revolutie was ik onder de in-

druk van de ongelofelijke gastvrijheid. Ik werd overal uitgenodigd om mee te eten, kreeg tijdens gedeelde taxi-ritten geen kans om mijn deel te betalen, en mijn tolk/begeleider in Sidi Bouzid, die ik net had leren kennen, stond erop dat ik bij zijn familie zou logeren. Natuurlijk ben ik in Tunesië ook afzetters tegengekomen die mij, bleke westerling, een poot probeerden uit te draaien. Maar veel talrijker waren de hartverwarmende ervaringen van gastvrijheid en solidariteit.

Ik besloot dit fantastische land te blijven volgen, zeker toen Tunesië een trendsetter bleek in de Arabische wereld. In bijna alle Arabische landen kwam de bevolking in opstand, en in Egypte en – veel later en bloediger – in Libië werden de dictatoriale regimes omvergeworpen.

Hoewel de drie revolutielanden veel verschillen kennen – zoals de sterkte van de seculiere krachten, het belang van het toerisme, de draagwijdte van de tribale banden, de rol van het leger – werd Tunesië toch een soort laboratorium van de Arabische Lente, een pionier die de richting aangaf. Wat in Tunesië gebeurde, zou niet noodzakelijkerwijs ook in Egypte en Libië gebeuren, maar de Tunesische ontwikkelingen gaven wel een tendens aan.

In dat eerste jaar na de Jasmijnrevolutie ging ik nog een paar keer terug naar Tunesië, telkens op sleutelmomenten, zoals tijdens de ernstige crisis met vluchtelingen uit Libië of tijdens de verkiezingen. Ik begon me te verdiepen in de geschiedenis, de cultuur, de politieke verhoudingen. De puzzelstukjes die ik tijdens mijn reizen had verzameld, schoven langzaam in elkaar.

Dit boek is dan ook meer dan een dagboek van mijn reizen of een bundeling van mijn artikelen uit *de Volkskrant*. Het is een poging om de gebeurtenissen voor,

tijdens en na de revolutie te reconstrueren, vanuit mijn eigen ervaringen en vanuit de bestaande literatuur. Ik heb geprobeerd om inzicht te geven in de Tunesische maatschappij en politiek, wat noodzakelijk is om de Jasmijnrevolutie en haar oorzaken en gevolgen te kunnen begrijpen.

Een definitieve geschiedschrijving van de Jasmijnrevolutie is dit zeker niet. Het is een journalistiek werk, een poging de ontwikkelingen te beschrijven terwijl – of kort nadat – ze zich voordoen, en dat betekent onvermijdelijk dat er vragen onbeantwoord blijven. Zo speelde de revolutie zich niet alleen op straat af, maar ook achter de schermen, waar de legertop, politici en oppositiefiguren elkaar op een nog onbekende manier hebben beïnvloed. Ook de vlucht van Ben Ali, die kris-kras op zoek ging naar een schuilplaats, is nog in nevelen gehuld.

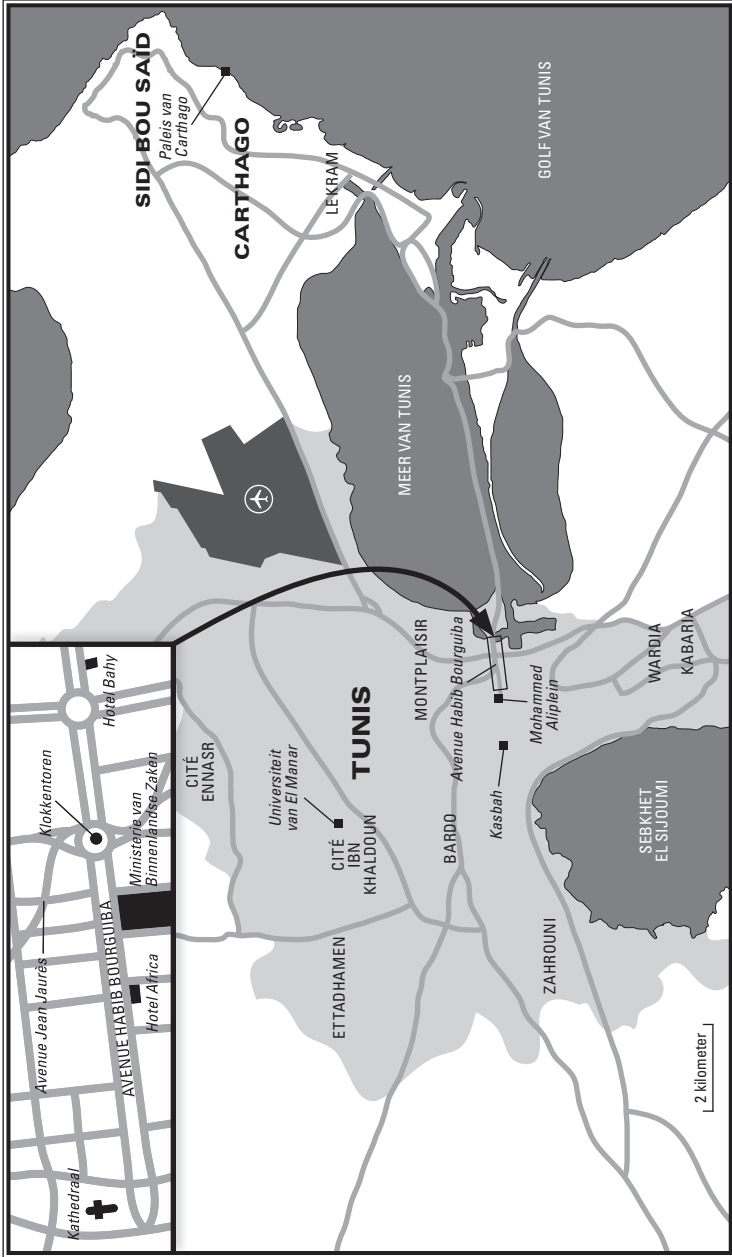
Amper een jaar na de revolutie zijn er nog steeds veel raadsels over de gebeurtenissen van 14 januari 2011, en het zal voer worden voor historici om de oplossing voor al die mysteries uit de archieven op te diepen. Althans, voor zover die archieven niet vernield zijn bij de plunderingen en brandstichtingen meteen na de revolutie – ook zo'n onderwerp waarover het laatste woord nog niet is gezegd.

Maar ook al zijn er nog veel vragen, het verhaal van de Jasmijnrevolutie is klaar om verteld te worden. Het stof van die verwarrende en soms zelfs bedreigende weken en maanden na de revolutie is gaan liggen, en het wordt steeds duidelijker wat er precies is gebeurd, wie welke rol heeft gespeeld en welke scenario's er klaarliggen voor de toekomst. Ik hoop dat ik dit alles in de volgende zeven hoofdstukken voor u tot leven breng.

Voor dit boek ben ik dankbaarheid verschuldigd aan heel veel Tunesiërs die me een kijkje in hun leven hebben gegund, die tijd voor me hebben vrijgemaakt, die voor me hebben getolkt of me op andere wijze hebben geholpen. Ik heb vooral heel veel gehad aan Abdelfattah Ben Nacer en Awatef Charieg, die ook in dit boek voorkomen. Abdelfattah en Awatef hebben heel verschillende ideeën en meningen, en ze zouden elkaar misschien in de haren vliegen als ze elkaar ooit zouden ontmoeten, maar allebei zijn het voorbeelden van slimme, gedreven en actieve Tunesiërs die hard werken aan de toekomst van hun land. Wie van hen uiteindelijk gelijk zal krijgen, weet ik niet. Maar ik hoop voor hen beiden dat Tunesië een bloeiende democratie wordt.

Bij *de Volkskrant* wil ik de hoofdredactie en al mijn collega's bedanken voor hun tips, ideeën en steun tijdens mijn Tunesiëreizen. *Volkskrant*-documentalist Sytze de Boer ben ik erkentelijk voor zijn uitgebreide onderzoek, en piloot Marcel Ruitenburg voor het meedenken over hypothesen omtrent Ben Ali's vlucht. *Volkskrant*-collega Paul Brill stond me met raad en daad bij en las de eerste versie van dit boek kritisch na. Hulde aan hem en aan zijn rode pen!

Jeroen Duvillier, ten slotte, bedank ik vanuit het diepst van mijn hart. Voor de liefde, de correcties en het vele geduld.

‘Vandaag ga ik demonstreren’

Vrijdag 14 januari 2011

Abdelfattah Ben Nacer kijkt zenuwachtig om zich heen. Wordt hij niet gevolgd? Luistert er niemand mee? Hij praat zacht. Zijn ogen schieten van links naar rechts. Als er iemand langsloopt, laat hij even een stilte vallen. Hij is op zijn hoede. In Tunesië hebben de muren oren.

Vanmorgen is Abdelfattah in alle vroegte naar het centrum van Tunis vertrokken. Vanuit zijn huis in de noordelijke buitenwijk Ibn Khaldoun is het een half uur met de tram, maar voor de zekerheid is hij al om 7.30 uur vertrokken. Hij verwacht dat het openbaar vervoer in de hoofdstad straks wordt stilgelegd, en hij wil vandaag per se in het centrum zijn. Hier gaat het gebeuren. Tenminste: als er iets gaat gebeuren, dan zal het hier zijn.

In het centrum is hij eerst op verkenningstocht gegaan. Quasi-nonchalant heeft hij een ommetje gemaakt langs de politiek gevoelige plaatsen: de hoofdkantoren van de oppositiepartijen, het gebouw van de vakbond, het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij wilde zien hoeveel mensen er op straat zijn en of er veel politie in burger rondloopt – die herkent hij na al die jaren wel.